HISTORY STUDIES
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)
Volume 5 Issue 3 p. 175-189, May 2013

Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi (1817-20 Nisan 1897)

Sheikhulislam Omer Lutfi Efendi (1817-20 April 1897)

Yrd. Doç. Dr. Fahri Maden
Kastamonu Üniversitesi- Kastamonu

Öz: *Bu çalışmada Bodrum'un mümtaz şahsiyetlerinden biri olan Ömer Lütfi Efendi'nin yaşamı ve eserleri incelenmektedir. 1817 yılında Bodrum'un Sandıma (Yalıkavak) köyünde dünyaya gelen Ömer Lütfi Efendi ilköğrenimini Bodrum'da görmüş, daha sonra eğitimine İstanbul'da devam etmiştir. İlmiye mensuplarından Akşehirli Ömer Efendi'nin tedrisinde yetişip ondan icazet almıştır. 1849 yılında Fethülgazi Medresesi'ne hoca olarak görevlendirilmiş, 1865 yılında ise Tophane müftüsü olmuştur. 1875 yılında ise İstanbul kadısı olan Ömer Efendi'nin kariyerinin son basamağı 1889 yılında getirildiği şeyhülislamlık makamı olmuştur. Bu makamda 2,5 yıldan fazla kalan Ömer Lütfi Efendi, 1897 yılında vefat etmiştir. Fazıl ve alim bir zat olan Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi'nin Emsile Şerhi ve Şerh-i Akaid Hâşiyesi gibi eserleri bulunmaktadır.*

Anahtar Kelimeler: *Ulema, Şeyhülislam, Ömer Lütfi Efendi, Bodrum, Çamlıca, Osmanlı Devleti*

Abstract: *This article examines the life and works of Sheikhulislam Omer Lutfi Efendi. Omer Lutfi Efendi was born in the Sandima (Yalikavak) village of Bodrum in 1817. After his primary school education in Bodrum, he continued his education in Istanbul. He was educated by the ulema member Aksehirli Omer Efendi and received icazet or madrasa diploma from him. In 1849, he was appointed as Fethulgazi Madrasa teacher and later he became the Mufti of Tophane in 1865. Omer Lutfi became the kadi (judge) of Istanbul in 1875 and reached the highest rank of in his career as Sheikhulislam in 1889. He served as Sheikhulislam for more than two and a half years and died in 1897. Omar Lutfi Efendi left behind reputable works such as Emsile Şerhi and Şerh-i Akaid Hâşiyesi.*

Key Words: *Ulema, Sheikhulislam, Omer Lutfi Efendi, Bodrum, Çamlıca, Ottoman Empire*

Giriş

Osmanlı Devleti'nin yüz on altıncı şeyhülislamı olan Ömer Lütfi Efendi, 1817 yılında Bodrum kazasına bağlı Çıralos (Saravalos) nahiyesinin Sandima (Yalıkavak) köyünde dünyaya gelmiştir. Bodrumlu Hacı Abdullah Efendi'nin torunu, Hacı Mehmed Efendi'nin oğludur[1]. İlk eğitimini Bodrum'da aldıktan sonra İstanbul'a giderek burada tahsilini sürdürmüştür. İlmiyenin önde gelenlerinden, ünlü bilgin Akşehirli Ömer Efendi'nin derslerine devam etmiş ve ondan icazet almıştır[2].

[1] BOA, EV.MKT, 2498/91; Dedesinin babasının ismi ise Hacı Ali el-Bodrumî'dir. Bodrumî Ömer Lütfi Efendi, *Minhüvât-ı Hâşiyetü'l-Hayâlî 'alâ Şerhi'l-'Akâ'id*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1293, s.1.

[2] *İlmiye Salnâmesi,* Matbaa-i Âmire, İstanbul 1334, s. 612; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, c.IV/II, haz. Orhan Hülâgû-Mustafa Ekincikli-Hamdi Savaş, İstanbul 1998, s.449; Ebül'ulâ Mardin, *Huzûr Dersleri*, c.II-III, haz. İsmet Sungurbey, İstanbul 1966, s.135;

1849 tarihinde girdiği imtihanda başarılı olmuş ve İptida-i Hâric rütbesiyle Fethülgazi Medresesi'nde müderrisliğe başlamıştır. Müderrisliği süresince pek çok talebe yetiştirmiş, aralarında Arapkirli Hüseyin Avni[3], Çizmecizâde Hoca Hüseyin Hüsnî Efendi ve Eğinli İbrahim Hakkı Efendi'nin[4] de bulunduğu çok sayıda kişiye icazet vermiştir. Sultan Abdülaziz'in tahta çıkmasından sonra onun büyük oğlu veliaht şehzade Yusuf İzzeddin Efendi'nin hocalığına getirilmiştir. Yine 1851 yılından itibaren huzur derslerine muhatap olarak katılmış, 1866 yılında mukarrirliğe yükselmiştir.

1865 yılında ise Tophane müftülüğüne tayin edilip bir yıl sonra bu defa Bilad-ı Hamse Mevleviyeti'ne ulaşmıştır. Bunu 1867'de Tophane azalığına nakli izlemiştir. Hızlı bir şekilde terfi eden Ömer Lütfi Efendi, 1868 yılında ise Dar-ı Şura-yı Askeri müftülüğüne atanmış, ayrıca ilave görev olarak Şer'î Hakimler Seçim Meclisi (Meclis-i İntihab-ı Hükkamü'ş-Şer'i) üyeliğine getirilmiştir. Aynı yıl içerisinde Haremeyn-i Muhteremeyn payesini almıştır[5].

1869 yılına gelindiğinde ise İstanbul payesini elde edip Sınav Meclisi Kur'a (Meclis-i İmtihan-ı Kur'a) azalığına görevlendirilmiştir. Ancak ertesi yıl bütün memuriyetlerini bırakarak üzerinde sadece Meclis-i Tedkikat-ı Şer'iyye üyeliği kalmıştır. Ancak bu durum onun kariyerindeki ilerleyişine bir engel teşkil etmemiştir. Zira 1873 yılında Üsküdar Bidayet Mahkemesi başkanlığına terfi ettirilmiştir. Öte yandan kaynaklarda yer almamakla birlikte eserlerindeki ifadelerden onun 1874 yılında Temyiz-i Hukuk Dairesi başkanlığında bulunduğu anlaşılmaktadır[6].

Ömer Lütfi Efendi'nin Şeyhülislamlığı

Ömer Lütfi Efendi'nin 1849 yılında müderris olarak başlayan ilmî kariyeri 1875 yılında İstanbul kadılığına kadar yükselmişti. Hatta bu sırada Anadolu kazaskerliği payesine yükselmiş ve kısa bir süre sonra fiilen Anadolu kazaskeri olmuştur. Bu görevi sırasında hacc farizasını da yerine getirmiştir. Rumeli kazaskerliği payesini alacağı dönemde 18 Ocak 1889'da Uryanizade Ahmed Esad Efendi'nin yerine şeyhülislamlığa getirilerek kariyerin son basamağına çıkmıştır[7]. Şeyhülislamlığa getirildikten sonra Divitçiler'de Bab-ı Meşihat

---

Avram Galanti, *Bodrum Tarihi*, İstanbul 1945, s. 84; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamları*, Ankara 1972, s.216.

[3] Metin Yurdagür, "Arapkirli Hüseyin Avni", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.III, İstanbul 1989, s.329; Sinan Şengezer, *Arapkirli Hüseyin Avni ve Kelam İlmine Katkıları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008, s.9.

[4] Musa Alak, "Meşihat Müsteşarı Eğinli İbrahim Hakkı Efendi'nin Vaz' İlmine Dair Risâlesinin Tahkik ve Tahlili", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul 2011, s.31: Eğinli Hakkı İbrahim Efendi, Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi'nin Bayezid Câmiindeki sarf, nahiv, mantık, hikmet, belâgat, usûl, âdâb (münâzara), kelâm, fıkıh, hadis ve tefsir derslerine katılarak (Alak, a.g.m, s.31) icazet alıp müderris olmuş, 1859 yılında İstanbul payesiyle Şeyhülislam müsteşarlığına getirilmiştir. Daha sonra Anadolu payesini alan İbrahim Efendi, 1894 yılında vefat edip Beşiktaş'taki Yahya Efendi dergâhına defnolunmuştur (Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, c.II, haz. Mustafa Keskin-Ayhan Öztürk-Ramazan Tosun, İstanbul 1996, s.260.

[5] *İlmiye Salnâmesi*, s.613; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e*, c.IV/II, s.449; Mardin, *a.g.e*, c.II-III, s.135; Galanti, *a.g.e*, s.84; Altunsu, *a.g.e*, s.216.

[6] *İlmiye Salnâmesi*, s.613; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e*, c.IV/II, s.449; Mardin, *a.g.e*, c.II-III, s.135; Galanti, *a.g.e*, s.84; Altunsu, *a.g.e*, s.216.

[7] *Tarîh*, nr.1732, 17 Cemaziyelevvel 1306, s.1; *İlmiye Salnâmesi*, s.613; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e*, c.IV/II, s.449; Mardin, *a.g.e*, c.II-III, s.135; Galanti, *a.g.e*, s.84; Altunsu, *a.g.e*, s.216.

yakınlarında kendisine bir hane tahsis edilerek burası 39.159 kuruş masrafla halı, sandalye, koltuk, minder ve yastık gibi çok sayıda eşya ile donatılmıştır[8].

Ömer Lütfi Efendi'nin şeyhülislamlık makamına getirilişi ani bir kararla meydana gelmiş, ona büyük bir itimadı olan Sultan II. Abdülhamid adeta kolundan tutup getirip[9] bu makama oturtmuştur. Sultan'ın güvenini kazanan Ömer Lütfi Efendi çevrede pek tanınmayan ve doğru dürüst kimseyle konuşmayan, akşamları evine erken gidip ailesiyle vakit geçiren, kendi halinde ve saf bir kişiliğe sahipti. Ancak kalabalık ortamlarda ve maiyetiyle samimi ve patavatsızca konuşması çekemeyenlerinin hakkında jurnaller vermelerine sebep olmuştur[10].

Bu jurnaller şeyhülislama karşı Sultan II. Abdülhamid'in kuşkuya düşmesine yol açmış, neticede Ömer Lütfi Efendi 2 yıl 7 ay 16 gün kaldığı şeyhülislamlık görevinden Sadrazam Kıbrıslı Kamil Paşa hükümetiyle birlikte 4 Eylül 1891'de azledilmiştir[11].

Azledilmesinde mektupçusu Halidefendizade Mehmed Cemaleddin Efendi'nin jurnalinin tesiri olduğu kaydedilmektedir (Özcan, 2007-XXXIV: 73). Cemaleddin Efendi bu jurnalde Sultan II. Abdülhamid'e bağlılığını ispatlamak amacıyla yıllardır süren ve bir neticeye bağlanamayan "Maksudiye hânının bey'i (satışı)" davasının sıradan bir miras meselesi olmadığını, bu davanın Sultan'ın tac ve tahtını tehlikeye düşürecek bir saltanat davası olduğunu yazmıştı. Cemaleddin Efendi'ye göre bu dava ile alakalı olanların maksadı Sultan II. Abdülhamid'i tahtan indirerek IV. Murad'a biat etmekti. Bu iddiasını ispat için "Maksud" kelimesinin Arapça "Murad" manasına geldiğini, "Maksudiye hânı"nın "Murad han" demek olduğunu ve satmak anlamına gelen "bey'" kelimesinin ise hakikatte tabi olmak manasına gelen "biat" ile münasebeti bulunduğunu öne sürmüştü[12].

İşte Sultan II. Abdülhamid Maksudiye Hanı ile ilgili olarak sadarete verilip evkafa ve meşihata havale edilen bir dilekçedeki bu ifadelerden hareketle sadrazamı ve diğer vekillerle birlikte Ömer Lütfi Efendi'yi azletmişti. Bu dilekçedeki ifadelerden Sultan II. Abdülhamid şeyhülislamlıktan kendisinin hal'ine dair fetva istendiği ve gayenin IV. Murad'ı tahta çıkarmak olduğu yolunda düşüncelere kapılmıştı[13]. Sonuçta jurnal gerçek olmasa bile ince bir buluş ortaya koyduğundan Sultan II. Abdülhamid'in dikkatini çekmiş, hem hükümetin hem de Ömer Lütfi Efendi'nin azliyle bu jurnali veren Cemaleddin Efendi şeyhülislamlığa getirilmiştir[14]. İnal, Cemaleddin Efendi'nin, Kamil Paşa'nın daha sonraki sadaretlerinde onunla samimi olmasını "olağanüstü" kelime-i fevkaladesine bağlamaktadır[15].

Rivayete göre Şeyhülislam Bodrumî'nin, "Ben birdenbire Şeyhülislam kapısındaki daireden çıkamam. Kitaplarımı, hususi eşyalarımı toplayacağım" demesi padişahı daha da büyük vehimlere sevk etmiş, "Şeyhülislam, Bab-ı Fetva'da kalacak, herifler beni hal' edecekler, olmaz olmaz. Hemen gidin çıkarın, evine gitsin" diye bağırmıştır. Bunu Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi'ye söylediklerinde o, "ya" diye taaccüp etmiş ve "Öyle ise baş üstüne" deyip aile efradıyla birlikte şeyhülislamlık makamından ayrılmıştır. Bir süre sonra olayın içyüzünü ve doğrusunu öğrenen Sultan II. Abdülhamid'in yaptığına pişman olduğu, ayrıca ne zaman bir jurnal gelse, "Bakalım yine ne tezvirat yapıyorlar" demeden zarfı

[8] BOA, Y.PRK.HH, 20/59.
[9] Ahmet Semih Mümtaz, *Sultan II. Abdülhamid ve Zamanı*, haz. İsmail Dervişoğlu, İstanbul 2008, s.30.
[10] Mümtaz, *aynı yer*.
[11] *Takvim-i Vekayi*, nr.69, 1 Safer 1309, s.1.
[12] Altunsu, *a.g.e*, s.216-217; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*, İstanbul 1940, s.1273, 1365-1366.
[13] Altunsu, *a.g.e*, s.216-217; İnal, *a.g.e*, s.1273, 1365-1366.
[14] *Takvim-i Vekayi*, nr.69, 1 Safer 1309, s.1.
[15] İnal, *a.g.e*, s.1366.

açmadığı rivayet edilmektedir. Bununla birlikte bir daha Sultan'ın jurnallere el sürmediği, jurnalleri odasında bulunan tepsiye fırlattığı ve II. Meşrutiyet'in ilanın ardından bunların açılmamış olarak ele geçirildiği ifade edilmektedir[16].

Bu olaydan sonra vekillerin çoğu İstanbul dışına sürgüne gönderilirken Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi köşkünde gözetim altına alınmıştır. Onun şeyhülislamlık görevinde bazı uygulamaları dikkat çekmektedir. Mesela daha önce nizami mahkemelerin baktığı huzur mürafaaları, Ömer Lütfi Efendi'nin şeyhülislamlığı döneminde müstakil hale getirilmiştir[17]. İstanbul medreselerindeki dersiâmlara tahsis edilen maaşlar, Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi döneminden itibaren Meşihat Dairesi içerisindeki Ders Vekâleti tarafından ödenmeye başlamıştır[18].

Ömer Lütfi Efendi, 1889 yılı Ramazan ayında Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği bir yazıda Müslüman halkın beş vakit namazın edası ile vaaz ve nasihat dinlemek için düzenli bir şekilde camilere gitmelerini istemiştir. Ayrıca geceleri herkesin ırz ve edebiyle gezerek çarşı ve pazarda dini ve milli adaba aykırı herhangi bir hareketin meydana gelmemesine özen gösterilmesini ifade etmiştir. Özellikle kadınların sokağa çıktıklarında tesettür kaidelerine itina gösterip erkeklerin toplandığı mahallerden geçmemeleri hususuna dikkat edilmesini ve bu tavsiyelere riayet etmeyenlere gerekli uyarının yapılmasını emretmiştir[19]. Ayrıca okullardaki talebe ve hocaların harcırah, maaş ve ödenekleriyle yakından ilgilenmiş, özellikle hocaların zaruri masraflarına karşılık gelmek üzere her sene maaşlarına ilave yapılmasına çalışmıştır[20].

Ömer Lütfi Efendi'nin şeyhülislamlığı döneminde meydana gelen bir diğer gelişme Arnavutça hutbe meselesidir. Arnavut milliyetçileri tarafından gündeme getirilen bu hassas konuda Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi'nin cevaz vermemesi ve Sultan II. Abdülhamid'in de Arnavutça hutbenin şiddetle karşısında durması üzerine bu istekten vazgeçilmiştir. Ömer Lütfi Efendi bu meselenin ortadan kaldırılması için 10 Haziran 1891 tarihinde İşkodra valisine bir emirname yazmıştır[21].

Ömer Lütfi Efendi'nin Şeyhülislamlık Sonrası Hayatı

Ömer Lütfi Efendi şeyhülislamlık görevinden sonra Süleymaniye mahallesindeki konağında ikamet etmiştir[22]. Bu konağın deprem sırasında hasar görmesi üzerine tamiri gündeme gelmiştir. Özellikle bahçe duvarında meydana gelen tahribatın zamanla tehlikeli bir hale gelmesiyle birkaç defa buranın yıktırılması için kendisine belediye dairesi tarafından ihtarda bulunulmuştur. Nitekim buranın tamiri veya tamamen yıktırılması maksadıyla mühendis tayin edilerek sorun giderilmeye çalışılmıştır[23].

Ömer Lütfi Efendi şeyhülislamlıktan alındıktan kısa bir süre sonra maaşıyla ilgili de problemler yaşamıştır. Bir süre maaşı kesilmiş, ancak 1891 ve 1892 yıllarına ait olmak üzere kendisine ilmiye dairesi ve maliye hazinesinden toplam 159.312 kuruş maaş ödemesi yapılmıştır[24].

[16] Mümtaz, *a.g.e*, s.31.
[17] Mehmed Süreyyâ, *a.g.e*, c.IV/II, s.449; Galanti, *a.g.e*, s.84; Altunsu, *a.g.e*, s.216.
[18] Esra Yakut, *Şeyhülislamlık Yenileşme Döneminde Devlet ve Din*, İstanbul 2005, s.136.
[19] BOA, DH.MKT, 1621/51.
[20] BOA, Ali Fuat Türkgeldi Evrakı, 13/198.
[21] BOA, Y.PRK.MŞ, 4/22.
[22] BOA, Y.PRK.AZJ, 21/48.
[23] BOA, Y.MTV, 108/139; BOA, BEO, 519/38885.
[24] BOA, Y.PRK.BŞK, 27/83; BOA, Y.MTV, 66/92.

Ömer Lütfi Efendi'nin bir takım hayır eserleri yaptırdığı anlaşılmaktadır. Bunlardan biri Bodrum kazasındaki Dedeler zaviyesidir. Sabık şeyhülislam kendi idaresinde bulunan bu zaviyeyi Bodrum kazası müftüsü müderrislerden Mehmed Hilmi Efendi'ye kasr-ı yed etmiştir[25].

Ömer Lütfi Efendi'nin kendi adıyla anılan mescidi, Üsküdar'da Küçük Çamlıca'nın doğu yamacında yer almaktadır. Kitabesine göre Sultan II. Abdülhamid'in ihsanı ile 1891 yılında yaptırıldığı (bkz. *Ek 4*) anlaşılan mescidin bir çeşmesiyle birlikte bir de kuyusu bulunmaktaydı. 1920 yılında bu mescidin faaliyette olduğu ve imamı bulunan kişinin görevini ifa etmediği tespit edilmektedir[26]. Günümüzde Bodrumî Camii sokağında yer alan ve 70 metrekarelik bir alanda, yığma taştan yapılmış mescidin minberi ahşaptır. Dört penceresinden ışık alan basit bir yapıdır. Minaresi de ahşaptan olup 1970 yılında yıkılmıştır. Bodrumî Camii Sokağı'na açılan bir kapıdan avluya girilir. Avlu kapısının hemen sağ tarafında mabedin kapısı bulunmaktadır. Avluda Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi'nin lahdi yer almaktadır (bkz. *Ek 5*). Bununla birlikte mescid zamanla ihtiyacı karşılayamadığından bitişiğine 350 metrekare alan üzerinde yeni bir cami inşa edilerek 1999 yılında ibadete açılmıştır. Alt katları dükkânlardan oluşan yeni cami inşa edilirken tarihi eser niteliğindeki Ömer Lütfi Efendi mescidi bırakılmıştır.

Ömer Lütfi Efendi'nin Bağ Köşkü de bu mescidin yanında idi. Ayrıca Ömer Lütfi Efendi mescide bitişik olarak bir de 1893 yılında "mekteb-i iptidai" yaptırmıştır[27]. O dönem Üsküdar'a bağlı Bulgurlu köyünün Şeker Maslağı caddesinde yer alan ve 1925 yılından sonra meşruta olarak kullanılan[28] bu mekteb ve mescidi için vakıf da kurmuştur. Ömer Lütfi Efendi 10 Mart 1894 tarihinde emlakından 1.000 adet tam yüzlük mecidi altınını mescid ve mektebinin ihtiyaçları için vakfetmiştir. Vakıf şartı olarak mescid ile mektepte imam ve muallim olan kişiye aylık 250 guruş ve günlük 2 çift yemek verilmesi, kalan gelirle de bu binaların tamir ettirilmesini istemiştir. Ancak sağlığında bu vakfın kuruluşunu tamamlayamamıştır[29].

Bu sebeple konu Ömer Lütfi Efendi'nin vefatı üzerine terekesinin mirasçıları arasında paylaştırılması sırasında gündeme gelmiştir. O sırada Ömer Lütfi Efendi mescidinde imam bulunan Hafız Mehmed Efendi vakıf şartlarının yerine getirilmesini, yani vakfın idaresinin kendisine bırakılmasını istemiştir. Bunun üzerine vakfiyenin incelenmesi söz konusu olmuş, fakat vakfiyeye dair bir kayıt bulunamamış, bu durumda konunun mahkeme tarafından incelenmesine karar verilmiştir[30]. Mahkemenin yaptığı soruşturmada konu açıklığa kavuşturulmuş, neticede Ömer Lütfi Efendi'nin hanımı Fatma Münire Hanım'ın da hazır bulunduğu mahkemede şahitler huzurunda terekeden 1.000 adet tam yüzlük mecidi altını vakıf şartları dahilinde İmam Hafız Mehmed Efendi'ye tevdi edilmiştir[31]. Öte yandan 1899 yılında Ömer Lütfi Efendi'nin kızı Ayşe Refia Hanım nükud vakfının tevliyetinin kendisine

[25] BOA, EV.MKT, 1206/42.
[26] BOA, EV.MH.TİK, 166/20.
[27] Mardin, *a.g.e*, c.II-III, s.135.
[28] Tahsin Özcan, "Ömer Lütfi Efendi (1818-1897)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.XXXIV, İstanbul 2007, s.74; Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, c.I, İstanbul 2001, s.126-128.
[29] BOA, EV.MKT, 2498/91; BOA, MF.MKT, 913/5; BOA, MF.MKT, 1036/30.
[30] BOA, EV.MKT.CH, 442/12; BOA, EV.MKT.CHT, 446/24.
[31] BOA, EV.MKT, 2498/91.

verilmesini istemiş, ancak bu tür vakıflar hazine tarafından idare edildiğinden bu istek kabul edilmemiştir[32]. Nükud vakfın uzun süre bu şekilde idare edildiği anlaşılmaktadır[33].

Ömer Lütfi Efendi**,** 20 Nisan 1897 (18 Zilkade 1314) tarihinde o sırada ikamet ettiği Bağ Köşkü'nde vefat etmiş, cenazesi Küçük Çamlıca'da yaptırdığı mescidin mezarlığına defnedilmiştir. Oğlu Mekke payeli Faik Ahmed Efendi kendisinden önce vefat ettiğinden geride eşi Fatma Münire Hanım ile Zeynep Cemile **v**e Ayşe Refia isimlerinde iki kızı ve Ahmed Salahaddin Efendi isminde bir torunu kalmıştır[34]. Torunu Ahmed Salahaddin Efendi'nin 1895 yılında Çamlıca'da sünnet merasimi icra edilmiş[35], 1899 yılında ise Mekteb-i Sultaniye kaydı yapılmıştır[36]. Ayrıca Said bin Mehmed Halim isminde uzun süre kendisine hizmet etmiş bir manevi evladı ile Ziya isminde bir kölesi[37] bulunduğu anlaşılmaktadır. Said bin Mehmed Halife 1898 yılında askere alınmış, Üçüncü Ordu'nun on yedinci nişancı taburunun dördüncü bölüğüne düşmüştür. Ömer Lütfi Efendi'nin hanımı Fatma Münire Hanım, onun Dersaadet taburlarına naklini istemiş, fakat bu naklin mümkün olamayacağı bildirilmiştir[38].

Kendisine İmtiyaz[39], Osmanî ve Mecîdî nişanları[40] ile altın ve gümüş madalyaları verilmiştir[41]. İmtiyaz nişanı vefatından sonra Büyük Çarşı'daki dükkânıyla birlikte satılarak elde edilen gelir varisleri olan hanımı, kızları ve torunu arasında paylaştırılmıştır. Ancak bu duruma büyük kızı Ayşe Refia itirazda bulunmuş, Düstûr'un dördüncü cildinde yayınlanan konuyla ilgili nizamnâmenin sekizinci maddesine göre nişanın büyük ve olgun evlada intikal etmesi gerektiğini bildirip kendisine teslim edilmesini istemiştir. Bunun üzerine daha önceki Şeyhülislam Uryanizâde Ahmet Esad Efendi'den kalan İmtiyaz nişanlarının önce oğlu Halid Efendi'ye sonra onun da vefatıyla kızı Fatma Arife Hanım'a intikal ettiği anlaşılmış ve Ömer Lütfi Efendi'den kalan nişanların büyük evladı Ayşe Refia Hanım'a verilmesi emredilmiştir[42].

Bununla birlikte eşi Fatma Münire Hanım'ın da Ömer Lütfi Efendi'nin mirasıyla ilgili sıkıntıları vuku bulmuştur. Fatma Münire Hanım eşinin vefatından sonra daha hayattayken kendisine verdiği Saksonya tabak ve bazı kıymetli eşyaların haberi olmaksızın sabık şeyhülislamın terekesiyle birlikte satıldığını, ayrıca eşinin kendisine bıraktığı elli adet Osmanlı lirası ile mihr-i muaccel ve mihr-i müeccelin verilmediği şikâyetinde bulunarak bunların verilmesini istemiştir. Ayrıca bu konuda yaptığı müracaatların karşılıksız kaldığını, bu sebeple çaresiz ve aciz bir durumda olduğunu, mağduriyetinin giderilmesini dilekçesine eklemiştir. Anadolu kazaskerliğine havale edilen Fatma Münire Hanım'ın şikâyetine iddiasını ispat etmesi

[32] BOA, EV.MKT, 2484/123.
[33] VGMA, Defter nr.108, s.226-227.
[34] BOA, BEO, 1150/86243; BOA, ŞD, 2688/32; BOA, BEO, 1500/112481; BOA, BEO, 1150/86243; *İlmiye Salnâmesi*, s.613; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e*, c.IV/II, s.449; Mardin, *a.g.e*, c.II-III, s.824-825; Galanti, *a.g.e*, s.84; Altunsu, *a.g.e* , s.216.
[35] BOA, Y.PRK.ZB, 15/91.
[36] BOA, BEO, 1383/103688.
[37] BOA, Y.PRK.ZB, 15/91.
[38] BOA, BEO, 1157/86701.
[39] Devletin ilmi, mülki ve askeri menfaatlerine hizmette bulunanlara verilmek üzere 1878 yılında ihdas edilen nişandır. Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c.II, İstanbul 2004, s.64-65.
[40] BOA, İ.DH, 1159/90581; İ.DH, 1116/87317; BOA, ŞD, 2688/32.
[41] Mardin, *a.g.e*, c.II-III, s.135; Galanti, *a.g.e*, s.84; Altunsu, *a.g.e* , s.217.
[42] BOA, ŞD, 2688/32.

ve usulü dairesinde müracaatta bulunması durumunda gerekli muamelenin yapılacağı cevabı verilmiştir[43].

Öte yandan Ömer Lütfi Efendi'nin emeklilik maaşı da mirasçıları tarafından söz konusu edilmiştir. Vefatının ardından eşi ve çocukları başka bir gelirleri olmadığından zaruret hallerini öne sürerek emekli maaşının kendilerine bağlanmasını talep etmişlerdir[44]. Ancak merhum şeyhülislamın ilmiye emekli sandığına 10.500 kuruş borcu gözüktüğünden bu borç ödenmeden kendilerine emekli maaşının tahsis edilemeyeceği bildirilmiştir. Bunun üzerine Fatma Münire Hanım eşinin maaş olarak hazineden 200.000 kuruş alacağı bulunduğunu, adı geçen borcun oradan tahsil edilmesini rica etmiştir[45]. Kısacası Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi'nin vefatından sonra gerek miras konusunda gerekse emekli maaşının tahsisi hususunda aile efradı bir hayli güçlükle karşılaşmıştır.

Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi'nin Eserleri

Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi'nin en önemli eseri *Minhüvât-ı (Münehhevât) Hâşiyetü'l-Hayâlî 'alâ Şerhi'l-'Akâ'id*'dir. Matbu olan eser, Nesefi üzerine Sa'deddin et-Taftazani'nin yaptığı şerhe Fatih Sultan Mehmed dönemi Osmanlı ulemasından Hayali'nin kaleme aldığı haşiye ile ilgili olarak yapılmış bir çalışmadır. Ömer Lütfi Efendi, eserin girişinde Hayali'nin eserinin mevcut nüshalarında birtakım hatalara rastladığını, Haşiye'de bulunması gereken bazı ibarelerin mevcut nüshalarda yer almadığını, birtakım ibarelerin ise metne sonradan ilave edildiğini belirlediğini, bu sebeple tespit ettiği bu hataları düzeltmek amacıyla eserini kaleme aldığını belirtmektedir[46]. Bu itibarla eser, çok kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir.

Eser 1874 yılında telif edilmiş olup bir yıl sonra temize çekilmiş, 1876 yılında ise basımı gerçekleştirilmişti. Kütüphanelerde matbu nüshaları mevcut olan bu çalışma kaynaklarda *Şerh-i Akaid Haşiyesi* adıyla Ömer Lütfi Efendi'ye nispet edilen eserdir[47]. *Minhüvât-ı Hâşiyetü'l-Hayâlî 'alâ Şerhi'l-'Akâ'id* adlı eser bugün Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi (Yer nr.7329) ile Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'nde (Yer nr.4312) mevcuttur. Bu eserde müellif toplumumuzda hakim olan Maturidi akaidini açıklayan Nesefî şerhine bir haşiye yazarak bu akaidi daha açık bir hale getirmeye çalışmıştır. Ancak yazar oldukça ağdalı ve edebi bir Arapça kullanmıştır. Ele alığı konularda Allah'ın birliğine ve tevhit inancına ağırlık vermiştir. Tevhit ile vahit arasında bir fark olduğunu, vahidin zatıyla ve sıfatıyla bir olduğunu ifade etmiş, Allah'ın ne sıfatları, ne isimleri, ne de zatı bakımından çokluğu ve ortaklığı kabul etmesinin mümkün olmadığını dile getirmiştir. Müellif Mutezilenin "vacip zat ile mümkün zatın müşterekleri mahiyet ve hallerin seçiminde eşittir." sözüne itiraz etmekte ve "onun sıfatlandırılması izafet edildiği sıfat üzeredir" demektedir. Ayrıca Allame Seyit Şerif her türlü fiilin kötülüğünden kurtulmayı "selam" olarak ifade edilmesiyle barış anlamındaki "selam"ın ortak kullanılmasına dikkat çekmekte ve şöyle söylemektedir: "Selam imandır. Çünkü cennet hazinelerinin fiili teslimiyettir. Teslim ise selamdır. Teslim diyarında öne geçendir. Selama izafet edilmesi, selamın Allah'ın isimlerinden biri olmasıdır. Mescitler Allah'ın evidir, denmesi buna örnektir."

[43] BOA, BEO, 1150/86243.
[44] BOA, BEO, 1223/91711; BOA, BEO, 1333/99952; BOA, BEO, 1358/101796.
[45] BOA, BEO, 1100/82497; BOA, BEO, 1114/83503; BOA, BEO, 1223/91711.
[46] Bodrumî Ömer Lütfi Efendi, *a.g.e*, s.1-2.
[47] Özcan, a.g.m, s.74

Bu eserde eski akait kitaplarındaki usul devam ettirilerek mutezilenin büyük günah işleyenler hakkındaki görüşüne temas edilerek şöyle devam edilmiştir: "İman ettiği halde büyük günah işleyenlerin durumu eski kelam alimleri arasında tartışıldı. Ehli sünnetin kadim uleması büyük günah işleyenlerin küfrüne hükmetmedi. Mutezile ise iman ile küfür arasında bir yerde kabul edip büyük günah işleyenleri ne cennette ne de cehennemde gördü. Onların bu sözünden 'iki menzil arasında bir yerde' anlamı çıkar. Selef uleması bu görüşe karşı çıkmıştır. Zira selef uleması büyük günah işleyenlerin imanları oldukları sürece ne kadar büyük günah işlerse de böyle bir durumun olmayacağını ifade etmektedirler."[48]

Bu eserin dışında Ömer Lütfi Efendi'nin *Risale fî Duhûli Benati'l-ibn fi'l-Vakf* adında bir başka çalışması daha bulunmaktadır. Bu eser vakıftan kız çocuklarının da hak sahibi olup olmayacağına dairdir. "Risalenin girişinde verilen bilgilerden Ömer Lütfi Efendi'nin 1876'da konuyla ilgili olarak verdiği bir fetvanın tartışma konusu yapıldığı, o dönemde şeyhülislam olan Akşehirli Hasan Fehmi Efendi'nin karşı görüş beyan ettiği ve Darülfetva'dan buna göre fetva çıkarıldığı, bunun üzerine risalenin kaleme alındığı anlaşılmaktadır."[49]

Âlim bir zat olan Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi'nin çok geniş ve etraflı bir anlatımla kaleme aldığı, ancak basılmamış olan Arapça ibareli *Emsile Şerhi* adlı bir eseri daha tespit edilmektedir. Ancak bu eserin mevcudiyetine dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Bunlarla birlikte Ömer Lütfi Efendi'nin zamanına ait bazı kitaplar üzerine Arapça takrizler (notlar) yazdığı rivayet edilmektedir[50].

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin yüz on altıncı şeyhülislamı olan ve Bodrum'da dünyaya gelen Ömer Lütfi Efendi, ilk eğitimini de bu şehirde almıştır. Daha sonra şeyhülislamlık makamına kadar yükseleceği İstanbul'a giderek burada tahsilini sürdürmüştür. 1849 tarihinde Fethülgazi Medresesi'nde müderrisliğine atanmış, 1851 yılında huzur derslerine muhatap olarak katılmış, 1866 yılında mukarrirliğe yükselmiştir. Hızlı bir şekilde terfi eden Ömer Lütfi Efendi, 1868 yılında Dar-ı Şura-yı Askeri müftülüğüne tayin edilmiştir. Nihayet 1873 yılında Üsküdar Bidayet Mahkemesi başkanlığına terfi ettirilmiştir. Böylece müderris olarak başlayan ilmî kariyeri 1875 yılında İstanbul kadılığına kadar yükselmiştir. Hemen ardından ise Anadolu kazaskeri olmuştur. Rumeli kazaskerliği payesini alacağı dönemde 18 Ocak 1889'da Uryanizade Ahmed Esad Efendi'nin yerine şeyhülislamlığa getirilerek kariyerin son basamağına çıkmıştır.

Bir jurnal sonucu şeyhülislamlıktan azledilen Ömer Lütfi Efendi bu görevde 2 yıl 7 ay 16 gün kalmıştır. Kendisine İmtiyaz, Osmanî ve Mecîdî nişanları ile altın ve gümüş madalyaları verilmiştir Arnavutça hutbe okunması meselesi onun şeyhülislamlığı döneminin en tartışılan mevzularından biri olmuştur.

Şeyhülislamlığı sonrası köşkünde gözetim altında tutulan Ömer Lütfi Efendi geride mescid, zaviye ve mektep gibi hayır eserleri bırakmıştır. Ayrıca alim bir zattır. En önemli eseri *Minhüvât-ı (Münehhevât) Hâşiyetü'l-Hayâlî 'alâ Şerhi'l-'Akâ'id*'dir. Matbu olan eser, Nesefi üzerine Sa'deddin et-Taftazani'nin yaptığı şerhe Fatih Sultan Mehmed dönemi Osmanlı ulemasından Hayali'nin kaleme aldığı haşiye ile ilgili olarak yapılmış bir çalışmadır. Eser

[48] Bodrumî Ömer Lütfi Efendi, *Minhüvât-ı Hâşiyetü'l-Hayâlî 'alâ Şerhi'l-'Akâ'id*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1293, s.3-110; Arapça yazılmış olan bu eser değerli dostumuz Kazım Arıcı tarafından yer yer tercüme edilerek bu bilgilere ulaşılmıştır.

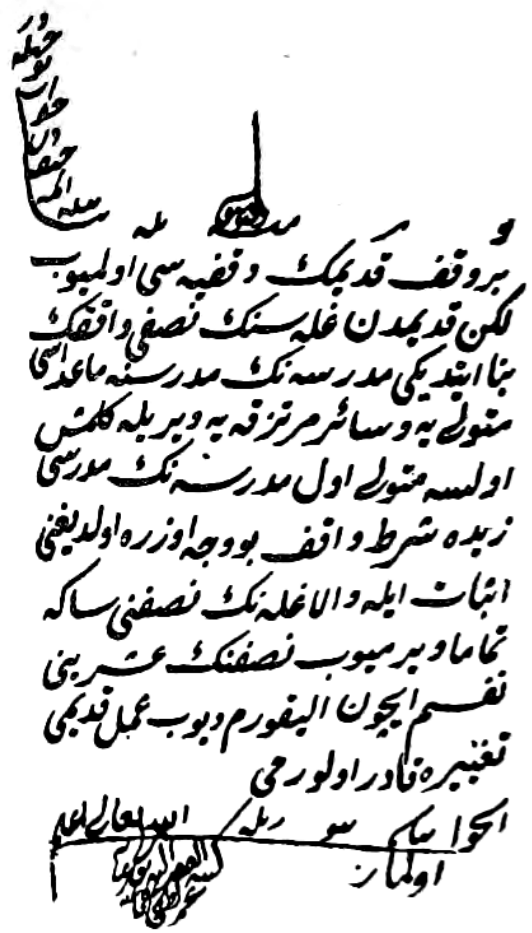
[49] Özcan, a.g.m, s.74.

[50] *İlmiye Salnâmesi*, s.163; Mardin, *a.g.e*, c.II-III, s.135; Galanti, *a.g.e*, s.85; Altunsu, *a.g.e*, s.217.

1874 yılında telif edilmiş olup bir yıl sonra temize çekilmiştir. Bu eserin dışında Ömer Lütfi Efendi'nin *Risale fî Duhûli Benati'l-ibn fi'l-Vakf* adında bir başka çalışması daha bulunmaktadır. Bu eser vakıftan kız çocuklarının da hak sahibi olup olmayacağına dairdir. Ayrıca çok geniş ve etraflı bir anlatımla kaleme aldığı, ancak basılmamış olan Arapça ibareli *Emsile Şerhi* adlı bir eseri daha tespit edilmektedir. Bunlarla birlikte Ömer Lütfi Efendi'nin zamanına ait bazı kitaplar üzerine Arapça takrizler (notlar) yazdığı rivayetler arasındadır. Bıraktığı bu eserlerden Ömer Lütfi Efendi'nin iyi derecede Arapça ve Farsça bildiği anlaşılmaktadır.

Ekler

Ek 1. Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi'ye Ait Bir Fetva Örneği (*İlmiye Salnâmesi*, 1334: 614)

Ek 3. Minhüvât-ı Hâşiyetü'l-Hayâlî 'alâ Şerhi'l-'Akâ'id adlı eserin ilk sayfası

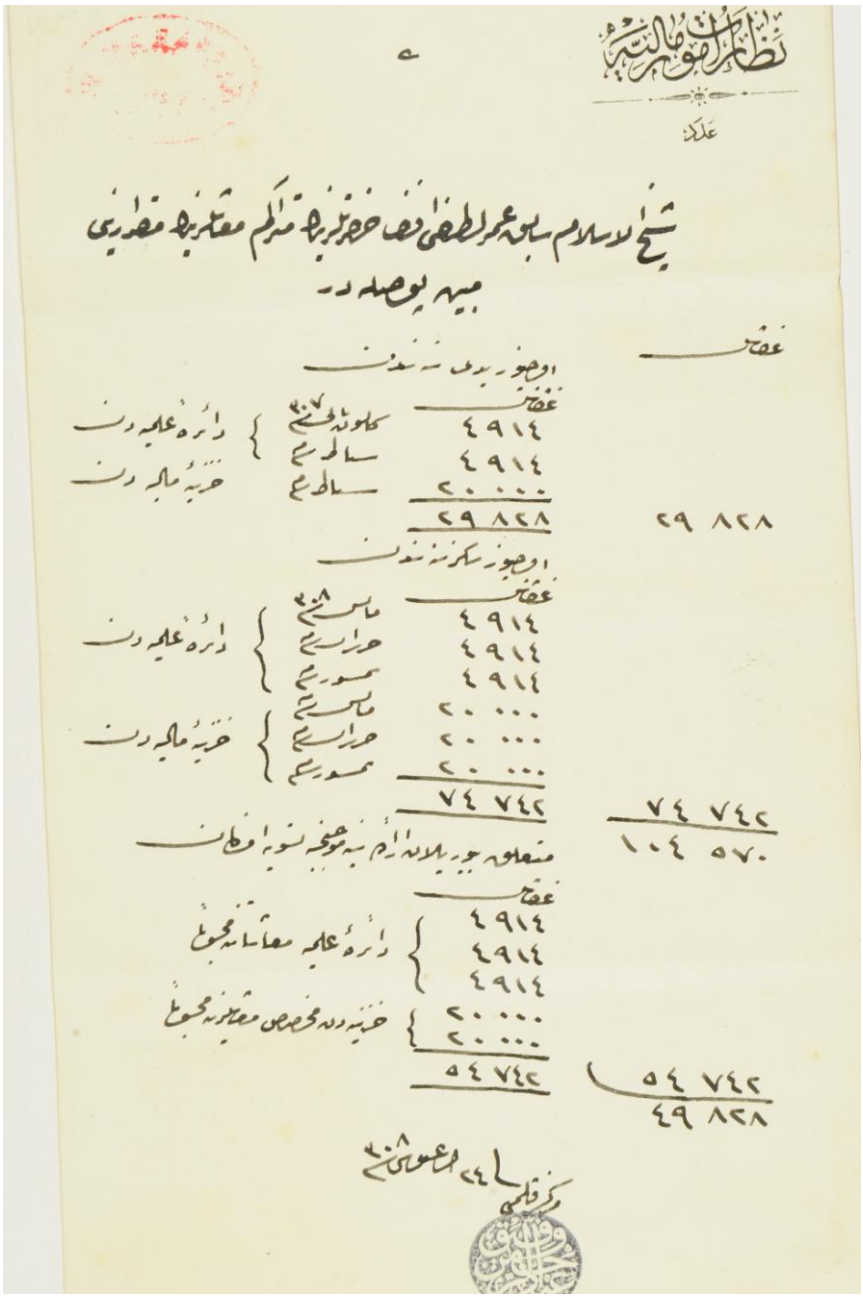

منهوات حاشية الحيالى
على شرح العقائد

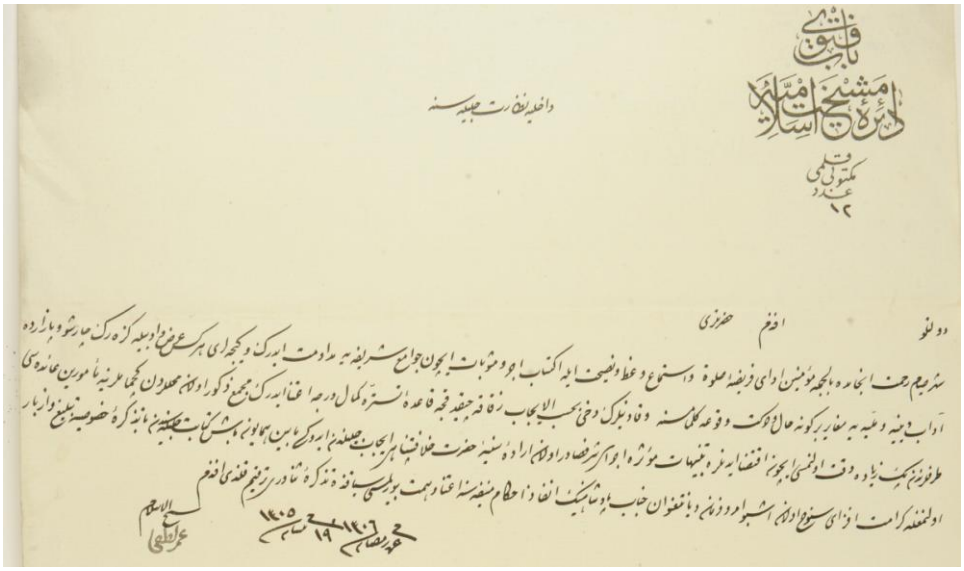
بسم الله الرحمن الرحيم

نحمدك يامن استبد بوجوب الوجود والبقاء * وتوحد بامتناع العدم واستحالة الفناء * دل على وجوده بابلغ وجه خلق الارض والسموات العلى * وتبرهن على وحدانيته ببرهان انتفاء الفساد عن الارض والسماء * ويامن تنزه عن الانداد والاكفاء * وتقدس عن الحدوث والافلاء * واحاط علمه بدبيب النملة السوداء * فى ظلم الليالى على الصخرة الصماء * صل وسلم على خير البرية محمد الذى بعثته الى كافة البرايا * واصطفيته لقلع عروق الضلالة ورفع اعلام الهدى * وعلى آله البررة الكرام النجباء * واصحابه العظام النقباء * وعلى التابعين لهم الى يوم الجزاء * من الاصفياء الاتقياء * (و بعد) فيقول العبد الاحوج الى لطف ربه العلى (عمر اللطفى) ابن الحاج محمد بن الحاج عمر بن الحاج عمر بن الحاج على البدرومى * اكرمنى الله تعالى واياهم بعفوه الخفى والجلى * لما درست حاشية المولى الحيالى على شرح العقائد صادفت فى ايادى بعض العلماء مجموعا مما روى عن المولى المذكور على الحاشية بحيث يزيل عنها فى اكثر المواضع الغاشية ورأيت

Ek 4. Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi'nin Maaş Miktarlarını Gösterir Çizelge (BOA, Y.MTV, 66/92)

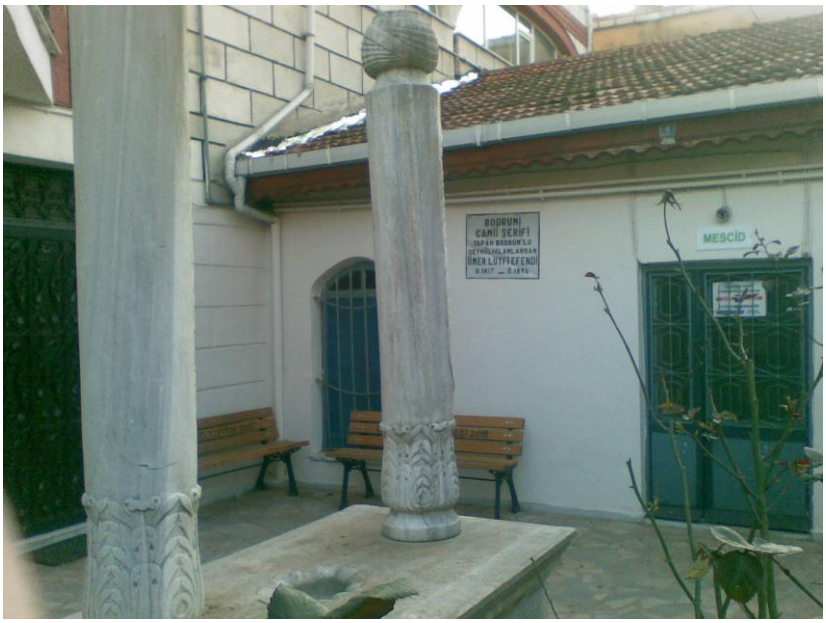
Ek 1. Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi'nin Halkın Dini Emirlere Riayet Etmelerini ve Kadınların Tesettür Konusunda İtinalı Davranmalarını İstediği Yazısı (BOA, DH.MKT, 1621/51)

Ek 4. Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi Mescidi Kitabesi

Ek 5. Şeyhülislam Ömer Lütfi Efendi Mescidi ve Şahidesi

KAYNAKÇA

A. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Ali Fuat Türkgeldi Evrakı, 13/198.
BOA, BEO, 1100/82497; BEO, 1114/83503; BEO, 1150/86243; BEO, 1157/86701; BEO, 1223/91711; BEO, 1333/99952; BEO, 1358/101796; BEO, 1383/103688; BEO, 1500/112481; BEO, 519/38885.
BOA, DH.MKT, 1621/51.
BOA, EV.MKT, 1206/42; EV.MKT, 2484/123; EV.MKT, 2498/91.
BOA, EV.MKT.CH, 442/12; EV.MKT.CHT, 446/24.
BOA, EV.MH.TİK, 166/20.
BOA, İ.DH, 1159/90581; İ.DH, 1116/87317.
BOA, MF.MKT, 1036/30; 913/5.
BOA, ŞD, 2688/32.
BOA, Y.MTV, 108/139; 66/92.
BOA, Y.PRK.AZJ, 21/48.
BOA, Y.PRK.BŞK, 27/83.
BOA, Y.PRK.HH, 20/59.
BOA, Y.PRK.MŞ, 4/22.
BOA, Y.PRK.ZB, 15/91.
Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), Defter nr.108, s.226-227.

B. Gazeteler

Tarîk, nr.1732, 17 Cemaziyelevvel 1306, s.1.
Takvim-i Vekayi, nr.69, 1 Safer 1309, s.1.

C. Matbu Eser ve Araştırmalar

ALAK, Musa. (2011). " Meşihat Müsteşarı Eğinli İbrahim Hakkı Efendi'nin Vaz' İlmine Dair Risâlesinin Tahkik ve Tahlili". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 25. 29-76.

ALTUNSU, Abdülkadir (1972). *Osmanlı Şeyhülislamları*, Ankara.
Bodrumî Ömer Lütfi Efendi (1293). *Minhüvât-ı Hâşiyetü'l-Hayâlî 'alâ Şerhi'l-'Akâ'id*, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
GALANTİ, Avram (1945). *Bodrum Tarihi*, İstanbul.
HASKAN, Mehmet Nermi (2001). *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, I, İstanbul.
İlmiye Salnâmesi (1334). İstanbul: Matbaa-i Âmire.
İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal. (1940). *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*, İstanbul.
MARDİN, Ebül'ulâ (1966). *Huzûr Dersleri*, II-III, haz. İsmet Sungurbey, İstanbul.
Mehmed Süreyyâ (1996). *Sicill-i Osmanî yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, II, haz. Mustafa Keskin-Ayhan Öztürk-Ramazan Tosun, İstanbul.
Mehmed Süreyyâ (1998), *Sicill-i Osmanî yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, IV/II, haz. Orhan Hülâgû-Mustafa Ekincikli-Hamdi Savaş, İstanbul.
MÜMTAZ, Ahmet Semih (2008). *Sultan II. Abdülhamid ve Zamanı*, haz. İsmail Dervişoğlu, İstanbul.
ÖZCAN, Tahsin (2007). "Ömer Lütfi Efendi (1818-1897)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXIV, 73-74.
PAKALIN, Mehmet Zeki (2004). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü.* II. İstanbul.
ŞENGEZER, Sinan (2008): *Arapkirli Hüseyin Avni ve Kelam İlmine Katkıları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
YAKUT, Esra (2005): *Şeyhülislamlık Yenileşme Döneminde Devlet ve Din*, İstanbul.
YURDAGÜR, Metin (1989). "Arapkirli Hüseyin Avni", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, III, İstanbul, 329-331.